

NEY'İN SIRRINI GÖRMEK VE İŞİTMEK: MESNEVÎ'NİN 7. BEYTİNİN ŞERHLERİ

Abdullah UÇAR*

Özet

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin en meşhur eseri olan *Mesnevî*, altı ciltten ve yaklaşık 25.700 beyitten meydana gelmektedir. Mevlâna'nın Farsça kaleme aldığı eserine *Mesnevî* adını vermesi, onun öncelikle kitabın nazım şekline dayanarak bir isimlendirmede bulunduğunu göstermektedir. *Mesnevî* şârihleri, eserin adının nazım şeklinin yanı sıra mana ve muhtevasına da işaret ettiğini ileri sürmüşlerdir. Mevlâna'nın seyr ü sülûkte olanlar için irşad kitabı olarak tanıttığı *Mesnevî*, bir metnin insan ve toplumu nasıl dönüştürebileceğine örnektir. Tasavvufun bütün konularını didaktik bir üslûpla ele alan eser, zengin bir şerh geleneğine de zemin hazırlamıştır. Mevlâna, *Mesnevî*'nin "bişnev" (dinle) hitabıyla başlayan ilk on sekiz beytinde varlığın zuhuru konusunu işleyerek klasik tasavvufî mesnevi geleneğini takip eder. *Mesnevî* şârihleri, özellikle ilk on sekiz beyte ayrı bir önem atfetmiştir. Varlık ve birlik yolculuğunda olanlara rehber olma amacını taşıyan bu ilk on sekiz beyit, adetâ *Mesnevî*'nin ruhunu ve özünü yansıtır. Sırlarla ve sembollerle örülü bu beyitler, her okunduğunda farklı anlamlarla ve keşiflerle okuyucunun karşısına çıkar. Bu beyitlerin yedincisinde Mevlâna, sırrının sözlerinde olduğunu fakat bunu herkesin göremeyeceğini ve işitemeyeceğini ifade eder. Çalışmamızın amacı, *Mesnevî*'nin yedinci beyti için yazılan şerhleri kısa ve sade olarak bir araya getirmek ve beyti incelemektir. Çalışmada önce *Mesnevî*'nin yedinci beyti için yazılan şerhlerden ifadeler paylaşılmış, sonra bu beytin maddi yapısı ve mana yapısı hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mevlâna, Mesnevî, Yedinci Beyit, Şerh, Ney'in Sırrı.

SEEING AND HEARING THE SECRET OF THE NAY: COMMENTARIES ON THE 7TH COUPLET OF THE MATHNAWI

Abstract

Mawlana Jalal al-Din Rumi's most renowned work, the Mathnawi consists of six volumes and approximately 25,700 couplets. Mawlana's naming his Persian-written work Mathnawi indicates that he primarily based this naming on the poetic form of the book. Commentators on the Mathnawi have argued that the title of the work not only references the poetic structure but also alludes to the content and meaning of the work. The Mathnawi, which Mawlana introduced as a guidebook for those on the path of spiritual journey (suluk), serves as a prominent example of how a text can transform both individuals and societies. This work, which addresses all major themes of Sufism in a didactic style, has also paved the way for a rich commentary tradition. Following the classical tradition of Sufi masnavi poetry, Mawlana opens the Mathnawi with the imperative "bishnaw" (listen) and explores the theme of the manifestation of existence in the first eighteen couplets. The commentators on the Mathnawi have placed particular emphasis on these opening couplets. Aimed at guiding individuals on the journey of existence and unity, these first eighteen couplets reflect the essence and soul of the Mathnawi. Enigmatic and interwoven with symbols, these couplets offer new meanings and insights upon each reading. In the seventh couplet, Mawlana states that the essence of his message lies within his words, yet not everyone can perceive or hear it. The purpose of this study is to bring together concise and straightforward commentaries on the seventh couplet of the Mathnawi and to analyze its content. The study first presents excerpts from various

* Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ucarabdullah@gmail.com ORCID: 0000-0003-1391-8681

Gönderilme Tarihi: 14 Kasım 2024
Kabul Tarihi: 4 Aralık 2024
Yayımlanma Tarihi: 17 Aralık 2024

commentaries on the seventh couplet, followed by an examination of its structural and semantic dimensions.

Keywords: Mawlana, Mathnawi, Seventh Couplet, Commentary, The Secret of the Nay.

Giriş

Mesnevi, İran ve Türk edebiyatlarında bir nazım şekli olduğu hâlde yalnız başına söylendiği zaman Mevlâna'nın bu nazım şekliyle kaleme aldığı meşhur eseri hatırlanır. Yazıldığı zamandan itibaren önce Mevlâna'nın müritleri arasında sonra bütün İslam âleminde itibar kazanmış olması onun kıymetinin en önemli delilidir. 6 defter (cilt) olarak kaleme alınmış olan eser, tam olarak veya kısmen birçok defa şerh edilmiştir. Çok geniş bilgilerin ve ince zekâların mahsulü olan bu şerhlerde *Mesnevi*'nin manası beyit beyit, kelime kelime hatta harf harf izah edilmekte ve genellikle insanı hayrete düşürecek fikrî incelikler ve maharetler gösterilmektedir. *Mesnevi*'nin ilk 18 beyti onun *Fatiha*'sı kabul edildiğinden şârihler bu beyitlerin şerhinde daha büyük bir maharet göstermeye çalışmışlardır (Ateş, 2010, s. 37-38).

Mesnevi, Kur'an ile aynı kaynaktan gelen mutlak manayı açıklayan ve küllî manadan pay alan manadır. Mevlâna, *Mesnevi*'yi Kur'an'ın bâtın manalarını keşfeden remiz ve işaretleri te'vil ve tahkik eden bir kitap olarak da tanımlar. Eser bu açıdan manzum bir işârî tefsir olarak görülebilir. İçerdiği hikâyelerin bir açıdan muhtevasını yansıtan yaklaşık 950 başlığın elli küsurunu ayetlerin, elli üçünü hadislerin oluşturması bu hikâyelerin naslarla temellendirildiğinin kanıtıdır (Ceyhan, 2004, s. 328).

Mesnevi, zahirde ve batında ne söylerse söylesin temelde hırs ve arzularına galebe çalan bir insanı inşa etmenin derdindedir. Mevlâna, bu insanın ihtiyaçlarını ilim ve irfan olarak görür. Ona göre merhamet edilmesi gereken asıl insan, mana açlığı çekendir. Mana söz konusu olduğunda kul ile Tanrı ilişkisi devreye girer. Bu ilişkinin ise bin bir türlü ilim ve marifet derecesiyle kavranan bir süreci vardır. Mevlâna, bu incelikleri sembol ve mecazlarla anlatmak zorunda kaldığı için *Mesnevi*, bir hikâyeler silsilesi gibi görünse de derununda sırlar, hikmetler ve marifetler gizleyen bir eserdir. Bu sebeple de şerhlere ihtiyaç duyulur. Anadolu'da asırlar içinde *Mesnevi* çapında ikinci bir tasavvufî metin üretilemediği için eser, bir tasavvuf klasiği olarak şârihlerin ilgi odağı olmuş ve yazıldığı günden zamanımıza kadar bu büyük esere farklı yöntem ve yaklaşımlarla onlarca şerh yazılmıştır (Avşar ve Zeybek, 2023, s. 11).

Mesnevi, tasavvufî yapısı içinde semboller ve metaforlarla derin bir şekilde işlenmiş olup insân-ı kâmil olma yolunda ilerlemek isteyen sâliklere rehberlik eder. Fakat Allah'ı ve insanı bir bütün olarak ele alarak birlik düşüncesini insanlara aktarmaya çalışan Mevlâna'yı ve onun bu eserini anlamak, bu yolda yürüyenler için kolay bir iş değildir. Mevlâna'nın *Mesnevi*'sini onun bakış açısından kavrayabilmek için sabır, çaba, aşk ve bilgi gereklidir. Bu gereksinimlerden biri olan bilgiye ulaşmak ise belirli bir tasavvufî anlayışa sahip olmayı gerektirir. Mutasavvıflar ve şârihler de *Mesnevi*'yi anlaşılabilir kılmak, bu yoldaki sâliklere daha net bir yol haritası sunmak amacıyla farklı dönemlerde çeşitli yöntemlerle şerh etmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı, *Mesnevî*'yi veya müellifi olan Mevlâna'yı göstermek değil, *Mesnevî* içinde hakikaten özel bir yere sahip olan ilk 18 beytin yedincisinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bu sebeple burada yedinci beyte yapılan şerhler, sade ifadelerle verilecek sonra bu beyit incelenecektir.

1. *Mesnevî*'nin Yedinci Beytinin Şerhleri

Mesnevî'nin yedinci beyti için bugüne kadar yapılan şerhlerden çoğu bu çalışma kapsamında derlenmiş olup önce yedinci beytin bu şerhlerde nasıl açıldığı, ilgili eserlerdeki yedinci beyit şerhlerinin günümüz Türkçesine en yakın şekilde aktarımı yapılarak gösterilecek, şerhlerin sonunda da genel bir değerlendirmede bulunulacaktır.¹

Mevlâna, "Sırrım feryadımdan uzak değildir, sırrım feryadımın içindedir." diyor. Bu durumda yapılacak şey, eski fikir ve düşüncelerden uzaklaşıp onun feryadına kulak vermektir (Ateş, 2010, s. 44).

İlk manzum tercüme ve şerh olan **Muînî**'nin *Mesnevî-i Murâdiyye*'sinde şârih, yedinci beyti iki beyitle "Neyin sırrını nalesinden uzak sanma, o bazen hüznüldür bazen neşelidir; gaflet pislüğünü kulağından çıkar ki neyin sırrını duyusun" anlamına gelecek şekilde tercüme etmiş, neyin sırrını işitebilmek için kulağı gafletten temizlemek gerektiğini ifade etmiştir (Yavuz, 2007, s. 32).

Farsça olsa da Anadolu'da *Mesnevî*'nin tamamını şerh etmiş olan **Sürûrî**, bu beytin şerhinde "Benim sırrım ve Rabbanî latife, benim inleme ve feryadımdan uzak değildir. Lakin her gözde onu görecektir nur, her kulakta onu işitecek kudret yoktur. Zahirî hissin o nuru müşahede edecek kudreti yoktur. Zahirî histe, benim sırrımı görecektir ve benim inlememi anlayacak o nur yoktur. Zira onu idrak etme, batınî hisle ve bilgili kalple olur. O hâlde bizim kemalâtımızı idrak etmeyi ve bizim hâllerimizin müşahedesini istersen bu zahirî göz ve kulağı bırak, başka göz ve kulak elde et." buyurmaktadır (Baştürk, 1997, s. 38-39).

Mesnevî'nin bütün ciltlerini Türkçe şerh eden ilk şârih olan **Şem'î**, yedinci beytin şerhinde "göz ve kulakta neyin sırrını işitip görebilecek bir nûr ve kuvvet olmadığını çünkü batınî sırlar ve hâllerin zahirî duyularla kavranamayacağını, o sırrı görebilmek için kalbin arınması gerektiğini bunun da ancak bir mürşidin yardımıyla mümkün olabileceğini" ifade etmiştir (Dağlar, 2009, s. 221).

İsmâil Rusûhî-i Ankaravî, *Mesnevî* şerhlerinin en tanınmış olan eserinde yedinci beyti diğer şârihlere nispetle genişçe şerh etmiştir. Ankaravî, beytin şerhinde İmâm Ca'fer'in "Allah Teâlâ kelimasında kendini göstermiştir fakat insanlar onu görememektedir." sözünü tanık göstermiştir. Ankaravî, aynı şekilde Allah dostlarının sözlerinde de Allah'ın tecellisi olduğunu ve onların sözlerindeki sırların Allah'tan olduğunu fakat halkın gözünde ve kulağında o nuru görme yeteneği olmadığını ifade etmiştir. Sadece ariflerin gözlerinde ve kulaklarında marifet nuru

¹ Şerhlerin değerlendirmesi için bkz. Ceyhan, Semih (2004). *Mesnevî*. TDV İslam Ansiklopedisi, C.29. Ankara: TDV Yay, s. 331-332.

olduğu ve ariflerin, velilerin sözlerindeki sırlara vakıf olabileceği ve onları anlayabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla kalp gözü ve manevi kulağı kapalı kimselerin Kur'an'da olan sırları ve velilerin sözlerinde bulunan işaretleri anlayamayacağı ifade edilmiştir (Tanyıldız, 2010, s. 220-221).

Abdülmeccid Sivâsî de yedinci beyti genişçe şerh etmiş ve şerhinde bazı ayetleri (Araf, 198; Taha, 131; Tevbe, 111; Bakara, 115; Hadid, 4; İsrâ, 44) zikretmiştir. Sivâsî, beden gözünün kusur gözü olduğunu, bu gözle bakanların da hakikati göremeyeceğini; kemal gözü olan kalp gözüyle bakmak gerektiğini belirtmiştir. Kalbin sırlarını ve ruhun yüzünü, dış duyuların kavrayamayacağını yani ruhun yüzünü beden gözünün göremeyeceğini, batınî nağmeleri de beden kulağının işitemeyeceğini söylemiştir. Canın yüzünü görmek için dış göz, tevhit sürmesiyle temizlenmelidir; dünyanın süslerine, özellikle de harama bakmaktan kaçınılmalıdır. Âşık, bilgi ve kudret varlığıyla hakikat pazarına samimiyetle adım atarsa Allah, ondan zayıf olan bedensel gözünü alır ve ona Basîr (her şeyi gören) ismini verir; hayvani (fiziksel) kulağı alır yerine Semî' (her şeyi işiten) ismini verir. Böylece o, meleklerin tesbihlerini ve eşyanın hamdlerini işitir. Sonuç olarak tüm yaratılışın hakikatini ve Kur'an'ın sırlarını kabiliyeti ölçüsünde anlar. Hazreti Mevlâna, evliyaların sırlarının iniltilerinden uzak olmadığını fakat göz ve kulaktan gizli kaldığını ve bunun aklı bir mesele olduğunu belirtir. Bu durumu tamamen açığa kavuşturmak için bazı görünür hâlleri benzetmelerle ifade eder ki aklı olan mesele duyularla anlaşılır hâle gelsin. Zaten Mevlâna'nın âdeti, her aklı meseleyi duyusal bir örnekle açıklamaktır (Abdülmeccid es-Sivâsî, 12a).

Mesnevi'nin yedinci beytini şerh eden şârihlerden biri de **İlmî Dede**'dir. O, bu beytin şerhinde şu ifadelerle yer vermiştir: "Benim sırrım, feryadımdan ve sözlerimden uzak değildir. Bil ki aslında söylediğim şey, sürekli olarak budur. Öylesine açık ki gizli, öylesine aşıkâr ki görünmezdir. Ama bu, dış göz ve kulakla anlaşılacak istendi. Oysa onu ancak can gözü görür, can kulağı işitir çünkü insanda üç göz vardır: can gözü, gönül gözü ve baş gözü. Allah'ın yüzünü (görkemini) önce can gözü görür, sonra gönül gözü, ardından baş gözü de bu gözlerle bir olur ve sonunda o da görme kabiliyeti kazanır. Hepsinin ışığı bir olur ve o kişi, Allah'ın bakışını anlamaya layık hâle gelir. Peygamber Efendimiz (aleyhi's-selam) şöyle buyurmuştur: "Mirac gecesi Allah Teâlâ'yı baş gözümle gördüm." Sahabeler sordular: "Ya Rasulallah, Allah'ı baş gözü görür mü? O, cisimden münezzehdir, siz baş gözünüzle nasıl gördünüz?" Efendimiz cevap verdi: "Sidretü'l-müntehâ'ya vardığımda kardeşim Cebraîl orada kaldı. Sonra Refref adlı bir vasıta geldi, ona binerek yetmiş bin nur perdesini geçtim, sonunda Allah'ın huzuruna ulaştım. Allah Teâlâ bana dedi ki: 'Ya Muhammed, beri gel.' 'O sesin ardından bedenim tamamen nur oldu; can gözüm, kalp gözüm ve beden gözüm birleşti. Beden gözüm kalp gözüne, kalp gözüm can gözüne baktı. Can gözüm Allah'ı gördü. Böylece Allah'ı hem can hem de beden gözüyle gördüm.' dedi. Allah, insanın bedeni ile ruhu arasında var olan yetmiş bin karanlık perdeyi kaldırır. Bu karanlık perdeler, nefisten ve insanın dünyevi arzularından kaynaklanır. Perdeler yola girmek ve arınmakla bir bir kalkar, yolculuğun amacı budur. Sâlik, çabasıyla karanlık perdeleri kaldırdıkça her karanlık perde bir nur perdesini de kaldırır. Böylece yetmiş bin nur ve karanlık perde kalkar. Beden gözü, gönül gözüne, gönül gözü de can gözüne ulaşır; can gözü

Allah'ı görür ve O'na kavuşur. "Allah, her şeyi kuşatıcıdır." (Nisa 4/126) sırrı açığa çıkar. Saliğin vücudu O'nunla bütünleşir, varlığındaki her şey de aynı şekilde O'nun içinde erir. Bazen kendisini diğer varlıklarda bazen de diğer varlıkları kendi içinde görür ve tümüyle Hak'tan başka bir şey kalmaz. Sâlik başlangıçta, sonda; zahirde ve batında hep Allah'ın var olduğunu görür ama kendisi gaflet içindeyken bunu anlamaz ve başka türlü zanneder, şüpheye düşer. Ne zaman Allah'ın yüzünü görür, uyanır ve bakar ki 'Âlemde O'ndan başkası yoktur.' Zira vuslat iki şey arasında olur. İkilik kalkınca birlik sabit olur." (Demirel, 2009, s. 147-148).

Sabûhî Ahmed Dede, bu beytin şerhinde şu ifadeleri kullanmıştır: Neyden murat, Mevlâna'nın varlığıdır; neyin nâlesinden murat ise onun hikmetli sözleridir. Yani benim sırrım, sözlerimden ve diğer konuşmalarımın uzak değildir. Doğru işitebilen bir kulak, anlayabilen bir kimse gereklidir ki bu sırrı kavrayabilsin. Onlar hâllerini şiir ve düzyazıyla ifade etmişler, sözlerinde sırlar bırakmışlardır, bu sebeple sırları anlayan bir arif gereklidir. Hz. Mevlâna, "Bizden sonra *Mesnevî* miz irşâd eder" demiştir. Yani bizim sırrımız sözlerimizde saklıdır, bizden sonra gelen yetenekli taliplerimiz bu sözlerden sırrımıza ulaşip onunla irşâd olabilir. Eğer bir kişi evliyaların sözleriyle meşgul olur ve onların ruhaniyetinden yardım dilerse o söz sahibinin sırrı ona mutlaka söylenir. Ancak müridin kabiliyetli ve istekli olması gereklidir. Mesela Kur'an okuyanların hepsi aynı değildir. Bazılarına bir şey açılmazken bazıının kalpleri açılır ve içleri Kur'an'ın nuru ile dolar. Bazılarına ise Allah, kendi kelâmından bir tecelli gösterir. Rivayete göre İmam Cafer-i Sadık bir gün namazda bu ilahi sözlerin etkisiyle kendinden geçip düşmüş, sebebi sorulduğunda ise "Kur'an okurken Hak Teâlâ bana kendi kelâmından tecelli eyledi, dayanamayarak düştüm." demiştir. Yine "Allah, kelâmında tecelli etmiştir ama insanlar bunu görmez" demiştir. Bu da kelâmın ardında kelâm sahibinin sırrının bulunduğu işaret eder. Öyleyse, sırları anlatan kişilerin sözlerinde bu sırlar gizlidir. Söz anlayabilene emanettir (Töre, 2021, s. 279-281).

Meşhur şârihlerden biri olan **Sarı Abdullah** ise yedinci beyti şu ifadelerle şerh etmiştir: Benim sırrım inleyişimden uzak değildir. Ancak insanların dış gözleri ve kulaklarında bu sırrı görecek ya da işitecek bir ışık ve kuvvet yoktur. Bu nedenle dünya sevgisinden arınmış, Allah'ın nuruyla dolu bir kalbe, ruhaniyetiyle dolu bir göze ve manaları anlamaya hazır bir kulağa ihtiyaç vardır ki benim mukaddes nurum ve ünsiyet sırlarım onda kendini göstereyim. Bu sırı ulaşan gözler ve kulaklar ise kendi yeteneklerine göre bu ışıkların çeşitli derecelerini yansıtırlar. Gerçeğin güneşine ulaşanlar çok azdır; binlerce kişi içinde bir ya da iki kişi anlar. Bu yüzden bir kişinin bir şeye kulak verip dinlemesi, onun kalbinin parlaklık ve saflığına göre şekillenir. Aynı göz ve kulaklara sahip olmalarına rağmen bir kişi Allah'ı görürken diğeri yabancıları görür. Biri her şeyden Allah'ın övgüsünü duyar, diğeri ise her sesi anlamsız sanarak hiçbir şey anlamaz. Eğer anlatılanları içten bir kulakla dinleyebilirsen Mevlâna'nın neyden gelen bu sözleri nasıl işittiğini anlayabilirsin: "Ben her toplulukta ayrılıktan bahsettim ve özlemle inim inim inledim. Dinleyenler iki gruba ayrılmışlardı: Bir kısmı kötü hâlli, bir kısmı iyi hâlli idi. Her biri kendini bana uyumlu sanarak dinledi ama kötü hâlliler içimdeki sırrı anlamadı, oysa bende nice sırlar ve garip etkiler var. Ey Mevlâna! Hikâyemin başlangıcı şöyledir: Eskiden sazlıkta yetişen bir kamyş gibiydim. Toprağa ve suya

bağlıydım; geçici bedenim sınırları içinde hapsolmuş, dünyalık süsler ve gösterişlerle doluydum, kibir ve gurur içindeydim. Kemerimde zümrüt ve yakut kaplı hançerler, başımda ise inci ve elmaslarla süslenmiş taşlar vardı. Bağımsız bir selvi gibi salınıyor, rüzgâr saçlarımı tararken hoşuma giden her esintinin peşinden gidiyordum. Meğer ben, nefsimin oyunlarına kanmış ve varlık şarabıyla sarhoş olmuştum. Fani olmadan kalıcı bir mutluluğa ulaşmaktan uzak olduğumu bilmeden gafletteymişim. Birden isyan defterime bağışlama kalemi dokundu ve önceden takdir edilmiş ilahi yardım sayesinde Rahman'ın çekim gücü beni sarstı; 'lâ' kelimesinin keskin kılıcıyla bencillüğümün başını kestim. Benliğimi yokluk meydanına attım, göğsümü aşk ateşiyle deldim. Mücadele kemerini belime sımsıkı doladım ve benliğime aykırı bir dostun eline teslim oldum. O dost, içimi dünyevi arzularından temizledi, pas bağlamış kalbimi tevhid cılasıyla parlattı, muhabbet nurunun nefesiyle ruhumu arındırdı. Bu nedenle o tek yaratıcıya sonsuz şükürler olsun ki geçici bir konuttan ve vefasız bir dosttan ayrıldım ancak kalıcı dostla yan yana, iç içe geldim. Böylece her an o dostun sözlerinin parlak incilerini ruhumun kulağına taktım, aklımın gözü sevgili dostun emrine bağlandı. Coşkun gönlüm ise aşk ışığıyla yanıp tutuştu. Artık irademi Cebbâr'ın kudret eline bağışladım. Bu yüzden nefesim sevgilinin nefesi olup nurum inleyişimden ve şarkılarımdan uzak değil. Ancak kör gözler ve sağır kulaklar bu ışıktan bir zerre bile nasiplenemez." (Salmani, 2020, s. 301-304).

Ağazade Mehmed Dede, şerhinde şu cümleleri zikretmiştir: "Söz, konuşanın özelliğidir (onun niteliklerinden biridir), öyleyse bu sıfat, sahibini gösterir. Bu yüzden insan konuşmasında saklıdır, demişlerdir. Fakat dış duyularda (göz, kulak vb.) o nur yoktur, benim sırrımı göremez ve inleyişimi anlayamaz. Onun anlaşılması iç duyularla ve açık bir kalple olur. Eğer Allah dostlarının manevi hasletlerini ve sırrlarını görmek istersen bu göz ile bu kulağı bırak, başka bir göz ve kulak bul (manevi göz ve kulak) edin." (Duru, 2003, s. 14).

Derviş Muhammed Şifayi, yedinci beytin şerhinde şu ifadelerle yer vermiştir: "Benim sözümü gönül kulağıyla dinlesinler ve onun sırrını basiret gözüyle görüp ayne'l-yakine ulaşsınlar. Çünkü iç gözleri kördür ve açılmamıştır, şüphe içinde kalmalarının sebebi de budur." (Özdemir, 2016, s. 87).

İsmail Hakkı Bursevi, beyti şu cümlelerde şerh etmiştir: "Her suret bir sır ile devreder ve her zahir bir hakikat ile kaimdir. Lakin zahirî göz ve kulak ile o hakikat idrak edilemez. Zira zahirî hasseler ile idrak olunan ya cisim veya cismanî olan nesnelere. Zahirî gören âdem, hissî kuvvetleri küllî olarak iptal olunmadıkça bu sırrı nasıl idrak etsin? Bâtın kulağının açılması zahirdeki kulağın tıkanmasına bağlıdır. Münafıklar, hakikatler karşısında dilsiz, sağır ve kör olduğu gibi Hak yolunda sadık olanlar dahi Hak'tan gayri olan her şeye hislerini kapatmışlardır. İnsanın Hakk'ı idrak etmesi için hakiki hislere sahip olması gerekir. Ney, hem vücudu sada hükmünde hem de kendinden çıkan sada ile vasıflı olduğundan nice birlik sırrı ve samedî nur ile kaim olur." (Ak, 2012, s. 44-45).

Murad Molla ise beyti şu şekilde şerh etmiştir: "Bir insan başka bir insanın içindeki gizli sırrı nasıl anlar? Gizli hâllerin bilgisi Allah'a aittir. Kâmil insan

şöyle der: ‘Benim sırrım, feryatlarımdan uzakta değildir. Bu nedenle, kişinin kendi kapasitesi, onun söyledikleriyle belli olur.’ Aynı şekilde ‘Dil, kalbin tercümanıdır’ sözü de halk arasında ünlü olmuştur. Ancak göz ve kulakta o nûr yoksa bu sırları anlayamaz. Eğer gözünde ve kulağında nûr olsaydı benim yakınmalarımdan ve sözlerimden içimdeki İlahi sırları görebilirdi. Ayrıca bir hadiste de ‘*Müminin ferasetinden sakının, muhakkak ki (o, ferasetini) Allah Teâlâ’nın nurundan alır*’ buyurulmuştur.” (Öksüz, 2008, s. 108).

Klasik Türk şiirinin son dönem büyük şairlerinden olan **Şeyh Galib** ise yedinci beytin şerhinde şunları ifade etmiştir: “Kulak, bir çeşmeye benzetilmiş ve gözde bulunması gereken nur eksik olarak ifade edilmiştir. Bu, gerçekten güçlü bir anlatımdır. Sırrım, feryadımın içinde gizlidir ama kulak ve gözde bu nur yoksa bunu açıkça göremez. Her duyunun farklı bir işlevi olduğu için biri diğerinin işini yapamaz. Mesela sözü kulak işitir, göz göremez; işareti göz görür, kulak duyamaz. Bu yüzden bir insanın duyuları birbirinden habersizken farklı nefislerin birbirinin sırrını bilmesi daha da zor olur. Böyle olunca kendine nasihat veren bir insan, bir hâlin hakikatini tam olarak bilemediği için inkâr etmemeli, eğer önemli bir konu değilse ve şer’î bir sakınca yoksa izin vermeli, yoksa akılla hareket etmelidir. Çünkü aklın ötesinde durumlar olduğu kabul edilmektedir. Ancak “Bir şeyi açıkça görmeyince inanmam” demek, saf bir cehalettir (Atalay ve Karabey 2007, s. 21-22).

Bağdatlı Abdülaziz Âsım ise “iç sırları anlayabilmek için ney gibi her şeyden arınmış, olgun bir veli (kâmil insan) gerekir ki benim sözlerimden sırrıma vakıf olabilsin... O zaman sözden, sırlar anlaşılır.” ifadelerini kullanır (Özdemir, 2017, s. 376-377).

Âbidin Paşa ise şerhinde şu cümleleri kullanmıştır: “Benim sırrım ve hakikatim, insanlık için bir kurtuluş kaynağıdır. Bu sır, hâlimden ve feryatlarımdan uzak değildir. Sözümün gerçeğini anlayan kişi, olgunluğa ve amacına ulaşır. Ancak bazı insanların göz ve kulağında aşk veya zekâ nuru yoksa gerçeği anlamaktan zorunlu olarak uzak kalır. Bununla birlikte aşk ve zekâ nuruna sahip olmasalar bile doğru yolda yürüyen ve adaletli olanlar, Allah’ın merhametine erişir ve mutluluk bahçesine ulaşırlar.” (Akın, 2020, s. 129).

Rızaeddin Remzi, yedinci beytin şerhinde şunları söyler: “Benim sırrım nasıl İlahi bir sır ise feryadım da İlahi bir nefesin yansımasıdır. Ancak nasıl ki sırrımı gözle göremezsen İlahi nefesi de kulağınla duyamazsın. Sırrım feryadımdan uzak olmadığı gibi işitme ve görme sırrım da senin gözün ve kulağından uzak değildir. Feryadı yapan sırrım olduğu gibi onu işiten de yine sırrımdır. Hazret-i Pir’in gözde ve kulakta o nur yok demesi, sıradan insanların göz ve kulağına yöneliktir. Ancak insanın kendi görmesi olmaz da Hakk’ın görme sıfatı devrede olursa Hak kendini apaçık görür.” (Demirel, 2005, s. 622-623).

Tâhiru'l-Mevlevî, şerhinde şöyle zikreder: Aslında “ney”in sırrı, özü ve gerçekliği, feryadından uzak değildir; ona çok yakın olan, tepesinden üfleyen nefestir. Ney, kendisini üfleyen ve perdelerini açıp kapayarak ona ses veren neyzenin bir aracı olmaktan öteye geçmez. Neyzen hangi makamdan ne söylemek isterse neyden çıkan ses o makamı yansıtır. Ancak bunu anlamak için kulağın müzik makamlarına aşına olması gerekir. Bu yetenek olmadığında ney’in feryadı ile sırrı, cehalet ile irfan kadar birbirinden uzak kalır. Aynı şekilde kamil bir velinin sözleri de kalbindeki sırlarla yakından ilişkilidir. “Görüldükleri zaman Allah’ı hatırlatan kişiler, Allah’ın velileridir” ifadesine göre bu değerli kimselerin, onları halktan ayıran nurani ve İlâhi bir yüz ifadesi vardır. Ancak yüzlerindeki nuru görmek için görebilen bir göz, sözlerindeki anlamı kavramak için de işiten bir kulak gerekir (Tâhiru'l-Mevlevî, s. 59-60).

Ken'an Rifâî, beyti kısaca şöyle şerh eder: Ney şöyle diyor: Sırlarım bende ses hâline gelmiş sözlerdir. Lakin gözleri sisli olanlar ve kulakları duymayanlarda benim bu sırlarımı görececek nur ve söylediğim hakikatleri anlayacak hâl zuhura gelmemiştir (Rifâî, 2015, s. 4).

Ahmed Avni Konuk, yedinci beytin şerhinde şu ifadeler yer verir: Sırdan murad, ruh-ı latif-i Hz. Mevlâna olmak münasiptir. Nâleden murad, esrâr-ı ilahiyyeye ve hakâyık-ı Rabbanıyyeye dair olan sözlerdir. Gözden ve kulaktan murad, cismin his gözü ve kulağıdır. Yani “Benim halife-i İlâhi olan sırrım ve ruhum, benim sözlerimden uzak değildir; o sözler ruhumun sesleridir ve ruhum, o sözlerde mesturdur fakat cismin his gözünde benim bâtınımı görececek ve ruhumun seslerini işitecek derecede nur ve kuvvet yoktur.” Hz. Mevlâna bu manaya işaretlerle mealen şöyle buyururlar: “*Bu nefesden cihana birçok ateş parlar, benim fani olan sözlerimden ne çok bakâ kaynar. Benim zahir olan sözlerim cismin his kulaklarına erişir fakat cana mensub olan naralarım hiç kimseye erişmez.*” Malum olsun ki insan-ı kamilin ruhu Hakk’ın halifesidir zira ruh-ı insani ile Hak arasında tarife sığmayan bir ittisal vardır. İnsan-ı nakıs bu ittisali nefsin sıfatlarını hail yaparak keser. İnsan-ı kamil ise nefsinin sıfatlarından ve enaniyyetinden fani olarak ruhaniyyet mertebesinde sabit olduğundan ruhunun Hakk’a olan bu ittisali sebebiyle Hak’dan aldığı esrarı ve manaları lisan-ı zahiri ile halka söyler. Halk onun zahirine bakıp bu sözlerin o insan-ı kamilin suretinden sudur ettiğini zanneder. Nitekim *Fihi Ma Fih*’in onuncu faslında bu manaya işaretten şöyle buyrulur: *Peygamber efendimiz mest oldukları vakit, bî-hod bir hâlde söz söyler idi. “Allah buyurdu” derler ve nihayet sureta onun dili söyler idi. Velakin arada kendileri olmayıp hakikatte söyleyen Hak idi.*” İşte Mesnevi ile Hz. Mevlâna’nın kelimeleri bu kabildendir (Eraydın ve Tahralı, 2009, s. 78).

Abdülbaki Gölpınarlı, şerhinde şu cümleleri kullanır: İnsan-ı kamilin feryadı, bilmeyenlere gerçeği anlatmak içindir. Onun sırrı, bu feryattadır fakat her gözde o sırrı görececek kabiliyet, her kulakta o remzi anlayacak kuvvet yoktur. O sırrı, ancak

istidada erenler, kamilin lutfuyla istidat sahibi olanlar görür, duyar, anlar (Gölpınarlı, 1985, s. 39).

M. Muhlis Koner'in *Mesnevî'nin Özü*'nde şu ifadeler yer almaktadır: Mevlâna, yedinci beyitte içindeki sırrın nasıl çözüleceğini izah ediyor: “Benim sırrım benim feryadımdan yani hakikat nurundan feyiz alan sözlerimden uzak değildir. Beni o sözlerde arayın. Fakat o nuru göreceksiniz ve o feryatları işitecek göz ve kulak nerede? O sırları yarabilmek için bu his gözü ve kulağı kafi değildir. Bu aldatıcı duygulardan geçerek basiretin hakiki nuruna ulaşmak lazımdır ki benim sözlerim tam anlaşılсын ve sırlarım açılmış olsun (Koner, 1961, s. 6).

Orhan Kuntman ise şu ifadeleri kullanır: “Göz objektif, kulaksa subjektif bilimleri temsil eder. Vuslat yolunda yürüyen kimse, objektif olarak Allah'ın her zerredeki tecellisini görür, kendisini subjektif arama safhasına hazırlar. Bu safhada nefisini yenmeye çalışırken içinden doğru yolu gösteren vicdanının sesini duymaya başlar. Nefsiyle savaşırken vicdanının sesine rağmen yetersiz kaldığında mürşit gerektiğini anlar. Mürşidin yardımıyla Allah'ın emirlerini yapabilecek duruma gelirse nefsanîyetinden koparabildiği ruhunu Allah yoluna verebilir. Onun adını bir an bile dilinden ve kalbinden silmeyerek bütün davranışlarını ona göre ayarlar. Ruhunun kudretlerini sevgi, acıma ve iyilik yolunda kullanır. Böylece vicdanı berraklaşır. Ruhu nefsinden temizlenir. Kalbi yalnız Allah'tan gelen ilhamları aksettiren bir ayna hâlini alır. Ancak bu şekilde göz ve kulağı nurlanan kimseler Mevlâna'yı ve onun sırlarını anlayabilir.” (Mevlevî, 1972, s. 14).

Selçuk Eraydın ise şu ifadeleri kullanmıştır: “Sırdan murad, Hz. Mevlâna'nın latif ruhudur, nâle ise ilahi sırlar ve Rabbani hakikatlere dair söylenen sözlerdir. His gözü ve his kulağı bu sırları anlayamaz. Hz. Mevlâna, “Benim sırrım ve ruhum, benim sözlerimden uzak değildir fakat cismin his gözünde ve kulağında benim bânîmimi göreceksiniz ve ruhumun seslerini işitecek derecede nur ve kuvvet yoktur” demek istiyor.” (Demirel, 2009, s. 523).

H. Hüseyin Top ise şunları söylemiştir: “Neyin sırrı, onu üfleyen dudakta, o nefhadaki kudrettedir. Neyin sesi, onu üfleyen sesidir. Ney, kendine üfleyen nefesle nefeslenir, seslenir. Neyin sesindeki nağmeler, güzelim ahenkler, onu üfleyen iradesinden doğar. Mevlâna, benim sözlerim bende söyleyen Hakk'ın sözleridir, benim nefesim, sesim *'Ben insana kendi ruhumdan üfledim'* buyuran Hakk'ın nefesi, o nefesten doğan Hakk'ın sesidir, buyuruyor. ‘Ben beni yaratan kudretin elinde bir ney'im. O ne irade eder, ne çalarsa ben onu söylerim’ diyerek Allah'a olan eşsiz teslimiyetini dile getiriyor (Top, 2011, s. 45).

Erkan Türkmen ise şöyle ifade etmiştir: “Ney'in, dolayısıyla Tanrı aşığı'nın feryadını anlamak için manevi kulak ve göz gerekir. Buna engel olan insanın maddi varlığıdır. İnsanın ruhu kendisinden uzakta değil ama bunu görmek için manevi göz ve his gerekir (Türkmen, 2007, s. 18-19).

M. Fatih Çıtlak ise genişçe yaptığı şerhte şu ifadelerle yer vermiştir: “Feryadımı duyarsın. Bunun için başındaki kulak yeter. Lakin feryattaki sırrımı anlamam için ruh ve kalbindeki kulakla dinlemen icap eder. Âh u enînimi duyduğum hâlde sırrıma aşına olamadıysan bunun sebebi sırrımı saklamak değildir, senin kendi sırrından uzaklaşmandır. Benim sırrım bana feryat ettirir ve sendeki sırrı harekete geçirir. Sen beni çözmeye değil, kendini keşfetmeye ve çözmeye gayret et. Sen maddenin tamamen seni bürüdüğü bir âlemde bu âlemler ötesine ait sırrı nasıl göreceksin? Kamillerin sözünü akıl ve mantık eseri mi zannedersin? Evet, akla uygundur, kelimeler bizim bildiğimiz kelimelerdir lakin akıl mahsulü değildir.” (Çıtlak, 2012, s. 96).

Yukarıda yirmi altı şârihin *Mesnevî*'nin yedinci beytine yaptığı şerhler genellikle kısaltılarak ve sadeleştirilerek verilmiştir. Elbette yukarıda zikredilen şârihler haricinde tercüme ve şerh geleneğine katkıda bulunanlar da vardır. Ebussuûd El-Kayserî, Hacı Pîrî, İbrahim Aczî Kendi gibi isimler bunlardan bazılarıdır ve eserlerinde yedinci beytin sadece tercümesini vermekle yetinmişlerdir (Koçoğlu, 2014, s. 74; Yıldız Er, 2018, s. 56-57). Ayrıca İbrahim Cevrî de bu beyti beş beyitle tercüme ve şerh etmiştir (Alkaya, 2018, s. 57).

Şârihlerin *Mesnevî*'nin yedinci beyti için yaptıkları şerhleri özetlemek gerekirse **Muînî**, ney'in sırrını duymak için kulağı pisliklerden arındırmak gerektiğini; **Sürûrî**, ney'in zahîrî hisle değil batîni hisle anlaşılacağını bu sebeple de zahîrî göz ve kulağı bırakmak gerektiğini; **Şem'î**, ney'in sırrını görebilmek için bir müridin yardımıyla kalbin arındırılması gerektiğini; **Ankaravî**, Allah dostlarının sözlerindeki sırrın Allah'tan olduğunu, bunları sadece ariflerin anlayabileceğini; **Abdülmecid Sivâsî**, hakikati görmek için kalp gözüyle bakmak gerektiğini, zahîrî gözün temizlenmesi ve harama bakmaktan kaçınılması durumunda kişinin bazı sırrları anlayabileceğini; **İlmî Dede**, ney'in sırrının ancak can gözü ile görülebileceğini, bunun da sâliğin çabasıyla olabileceğini; **Sabûhî Ahmed Dede**, ney ile Mevlâna, ney'in nâlesi ile Mevlâna'nın hikmetli sözlerinin kastedildiğini, sırrı anlayabilmek için arif olmak gerektiğini, kişinin velilerin ruhaniyetinden yardım dilemesi hâlinde o sırrın ona söylenebileceğini; **Sarı Abdullah**, ney'in sırrının anlaşılabilmesi için kalbi masivadan arındırmak ve Allah'ın nuruyla doldurmak gerektiğini, sırrı yalnızca birkaç kişinin anlayabileceğini; **Ağazade Mehmed Dede**, ney'in ve Allah dostlarının sırrlarını anlayabilmek için manevî göz ve kulağa sahip olmak gerektiğini; **Derviş Muhammed Şifayî**, ney'in sırrının gönül kulağıyla ve basiret gözüyle anlaşılacağını; **İsmail Hakkı Bursevî**, sırrın zahîrî duyularla anlaşılamayacağını, Hak'tan gayrı olan her şeye hisleri kapatmak gerektiğini; **Murad Molla**, ney'in sırrını anlayabilmek için gözün ve kulağın açık olması gerektiğini; **Şeyh Galib**, bir insanın bir hâlin hakikatini tam olarak anlayamadığında inkâr etmemesi gerektiğini çünkü aklın ötesinde hâller olduğunu; **Bağdath Abdülaziz Âsım**, sırrı anlayabilmek için her şeyden arınmış, kamil bir veli olmak gerektiğini; **Âbidin Paşa**, gözünde ve kulağında aşk nuru olanların sırrı anlayabileceğini, **Rızaeddin Remzi**, sırrı sıradan insanların anlayamayacağını, Hakk'ın görme sıfatının devrede olması gerektiğini; **Tâhiru'l-Mevlevî**, kamil bir velinin sözleri ile kalbindeki sırrın yakından ilişkili olduğunu, ney'in sırrını

anlamak için kulağın müzik makamlarına aşına olması gerektiğini; **Ken'an Rifâî**, ney'in sırrını herkesin anlayamayacağını; **Ahmed Avni Konuk**, sır ile Hz. Mevlâna'nın ruhunun, nâle ile onun sözlerinin kastedildiğini, sözlerinin ruhunun sesleri olduğunu fakat bedende bunu görecekle ve duyacak haslet olmadığını; **Abdülbaki Gölpınarlı**, insan-ı kamilin sırrını ancak istidada erenlerin, onun lutfuyla istidat sahibi olanların anlayabileceğini; **M. Muhlis Koner**, ney'in sırrını anlayabilmek için his gözünün ve kulağının kafi olmadığını; **Orhan Kuntman**, göz ve kulağı nurlanan kimselerin Mevlâna'yı ve onun sırlarını anlayabileceğini; **Selçuk Eraydın**, sır ile Hz. Mevlâna'nın ruhunun, nâle ile onun sözlerinin kastedildiğini, his gözü ve his kulağı ile bu sırların anlaşılamayacağını; **H. Hüseyin Top**, Mevlâna'nın 'sözlerim Hakk'ın sözleri, nefesim Hakk'ın nefesidir' dediğini dolayısıyla Mevlâna'nın sözlerinde sırlar bulunduğunu; **Erkan Türkmen**, ney'i (Allah âşığı) anlamak için manevi kulak ve göz gerektiğini; **M. Fatih Çıtlak**, sırrı anlamak için ruh ve kalpteki kulakla dinlemek gerektiğini, kamil insanların sözünün akıl mahsulü olmadığını belirtmiştir. Buradan hareketle *Mesnevî*'nin yedinci beytinin şerhinde şârihlerin farklı yorumları olmakla birlikte benzer ifadeler kullandığı da görülmektedir. Şerhlerde "sır" ve "nâle" başta olmak üzere beyitte geçen kavramlar üzerinde de durulmuştur.

2. Yedinci Beytin İncelenmesi

Mesnevî'nin yedinci beytinin Farsçası, Latin harflerine aktarımı ve nazmen tercümesi şöyledir:

سر من از ناله من دور نیست

لیک چشم و گوش را آن نور نیست

Sırr-ı men ez-nâle-i men dūr nîst

Lîk çeşm ü gûş-râ ân nûr nîst

Sırrım, feryadımın içinde durur,

Yoktur lakin, göz ve kulakta o nur!

(Avşar, 2017, s. 23)

2.1. Maddi Yapı

Manzum bir eser olan *Mesnevî*, aruzun *fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olduğu için ahenk unsurları arasında aruz vezni de sayılabilir. *Mesnevî*'nin yedinci beytinde aruz vezninin kullanımı şu şekildedir:

fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Sırr-ı men ez/-nâle-i men/ dūr nîst

— . — — / — . — — / — —

Lîk çeşm ü/ gûş-râ ân/ nûr nîst

_ (.) _ _ / _ (.) _ _ / _ _

Son tef'ilenin *fa'lûn* olarak uygulandığı varsayılırsa yedinci beyitte iki yerde med kullanılmıştır. Ayrıca izafet kesrelerinin ve atıf vâvının kapalı hece olarak değerlendirildiği görülmektedir.

Şiirde ritmik düzenin sağlanmasında kullanılan bir diğer unsur, ses tekrarına dayalı kafiye ve söz tekrarına dayalı rediftir. Mesnevî nazım şeklinde beyitler kendi arasında kafiyeli olduğu için ritmik yapı, eserin tamamında görülebilir. *Mesnevî*'nin yedinci beytinde "nîst" kelimesi redif olarak kullanılmış olup rediften önce zikredilen "dûr" ve "nûr" kelimelerinde bulunan "ûr" ses tekrarlarıyla mürdef kafiye ve ritim oluşturulmuştur.

Yedinci beytin ilk mısrasında (sadr) "men" kelimesinin de iki defa "Sırr-ı **men** ez-nâle-i **men**" şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Bu, kelime tekrarıyla yapılan tekrar sanatına örnek gösterilebilir.

Beytin maddi yapısında göze çarpan bir başka husus da sesli ve sessiz harflerin tekrarlanmasıyla oluşan ritimdir. Beytin Farsça olduğu düşünüldüğünde ve beytin okunuşu esas alındığında beyitte n (nûn) harfinin 7 defa, e harfinin ise 5 defa kullanıldığı ve bunların bir ritim oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca 5 kere kullanılan r harfinin de ritim duygusu verdiği söylenebilir.

2.2. Mana Yapısı

Mevlâna, *Mesnevî*'nin yedinci beytinde sırrının feryadından uzak olmadığını fakat göz ve kulakta (bu sırrı anlayacak) nur bulunmadığını belirtir. *Mesnevî*'nin birinci beytinde geçen "dinle neyden" ifadesinden anlaşıldığı üzere bunları söyleyen "ney"dir. Lakin ney, Mevlâna'nın zâtı; ney'in nâlesi ise Mevlâna'nın sözleri olarak değerlendirilmektedir. Mevlâna, benim sırrım, sözlerimin içindedir ama her gözde onu görecektir, işitecek kudret bulunmamaktadır derken zahirin o nuru görecektir, işitecek yani anlayacak kudreti olmadığını ifade etmektedir. Çünkü Mevlâna'nın feryadında bulunan batınî sır, zahirî hislerle algılanamaz, yalnızca batınî hisle idrak edilebilir. Yani kalp gözü ve kulağı açık olmayan kimselerin Mevlâna'nın sözlerindeki sırları anlayamayacağı vurgulanmaktadır. Bu durumda Mevlâna'nın sırrını görmek ve duymak için bu zahirî göz ve kulağı bırakmak, batınî göz ve kulağa sahip olmak gerektir.

Mutasavvıf şair Niyâzi-i Mısri, Mevlâna'dan yüzyıllar sonra benzer bir ifadeyi oldukça güzel bir şekilde şöyle söylemiştir:

Hak'tan ayân bir nesne yok gözsüzlere pinhân imiş

Niyâzi-i Mısri, Hak'tan daha açık, daha aşikâr hiçbir şey olmadığını; kalp gözüyle bakamayanlar için Hakk'ın gizli olduğunu yani sadece gönül gözüyle bakanların

bunu görebileceğini bildirmektedir. Aslında Mevlâna'nın feryadında (sözlerinde) var olan sır da böyledir; gözsüzler için sırdır, kalp gözü ve kulağı olanlar için sır değildir.

Yedinci beytin ilk kelimesi de olan “sır”dan maksat nedir? Bu kelime “tasavvufta ‘sadece Allah’ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi’ ve ‘ruhun bir idrak mertebesi’ olmak üzere iki anlamda kullanılır. Resûlullah’ın Muâz b. Cebel’e söylediği ve başkalarına anlatmasına izin vermediği özel bilgi hakkındaki rivayetler, ince ve anlaşılması zor bazı bilgilerin idrak seviyesi yüksek şahsiyetler arasında eskiden beri muhafaza edildiğini göstermektedir. Bazı tasavvufî eserlerde yer alan, Hz. Ali’nin Resûl-i Ekrem’den aldığı sırları dayanamayıp bir kuyuya anlattığı, bunun üzerine kuyudaki suyun kana dönüştüğü şeklindeki menkıbeler de bu düşüncenin ürünüdür. Bir kısım sûfilere göre sır, kul ile Hak arasında gizli kalan hâllerdir. Sır kelimesi tasavvufta ayrıca “ruhun bir idrak mertebesi, kalp içine konmuş bir latife” anlamında kullanılmıştır. Kalp marifetin, ruh muhabbetin, sır da müşahedenin mekânıdır. Mutasavvıflara göre kalp, ruh ve sır aynı özün iç içe geçmiş halkaları gibi olup sır ruhun içinde yer alır ve ruhtan daha derin bir boyuttur. Sırrı ruhun içinde değil kalp ile ruh arasında bir mertebe olarak kabul eden mutasavvıflar da bulunmaktadır.” (Tosun, 2009, s. 115).

Sonuç

Mesnevî, içerdiği sembolik yapısı nedeniyle hem tasavvuf ehli hem de akademik çevreler tarafından birçok kez şerh edilmiştir. Geleneksel ve modern yaklaşımlarla yapılan bu şerhler, *Mesnevî*'nin anlam katmanlarında gizli olan sırları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bazı şerhler kendisinden önce kaleme alınan şerhleri tekrar etse de mevcut bilgilere yenilerini ekleyerek *Mesnevî*'ye farklı bir perspektiften bakmayı sağlayanlar da vardır.

Mevlâna, *Mesnevî*'nin yedinci beytinde çeşitli sırlara vâkıf olduğunu ve bu sırları herkesin anlayamayacağını söyler. Bu sırları kavrayabilmek için kalp gözünün ve kulağının açık olması gerekmektedir. Peygamberler ve velîler dışında kalan bazı kimseler, Mevlâna'nın bu sırlarının bir kısmını anlayabilir. Tasavvuf yolunda ilerleyen ve farklı mertebelere ulaşan bu kişiler için her sır, belirli bir mertebenin karşılığıdır. Sâlik, tüm sırları idrak edebilmek için en yüksek makama ulaşma gayreti göstermelidir. Fakat bu çaba, tek başına yeterli olmaz. Allah, sâliğin kalp gözünü açmadıkça tüm sırları görmesi mümkün olmaz ve isteğine ulaşamaz.

Mevlâna'nın mesajları yalnızca velîlere ve sâiklere değil, tüm insanlığa hitap eder. Her birey, kendi idrak düzeyine göre Mevlâna'yı anlayabilir ve ondan alabildiği kadar bilgi ve hikmet alabilir. Bu durumda, kişinin bakış açısı belirleyici olur. Zan olarak ifade edilen bu bakış açısı, aslında insanın aynada gördüğü yansımasına benzer. Her birey farklı bir yansıma taşıdığı için Mevlâna'nın öğütlerinden ve sırlarından da nasibince faydalanır.

Kaynakça

- Abdulmecid es-Sivâsî, *Şerh-i Mesnevî*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, V1651.
- Ak, S. (2012). *İsmail Hakkı Bursevî Mesnevî'nin Ruhu*. İstanbul: Büyüyenay Yay.
- Akın, H. (2020). *Âbidin Paşa'nın Terceme ve Şerh-i Mesnevî-i Şerîf'i (I - II. Cilt / İnceleme - Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alkaya, Y. (2018). *Cevrî, Hall-i Tahkîkât ve 'Aynü'l-Füyûz İnceleme-Metin (1b-36b)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atalay, M. ve Karabey, T. (2007). *Şeyh Gâlip Şerh-i Cezire-i Mesnevî*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Ateş, A. (2010). "Mesnevî'nin On Sekiz Beytinin Mânası", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Avşar, Z. (2017). *Mesnevî Mevlânâ Celâleddin Rûmî (I. Cilt)*. Kayseri: İncir Yay.
- Avşar, Z. ve Zeybek, B. (2023). "Türkçe Mesnevî Şerhlerine Umumî Bir Bakış". *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Baştürk, O. (1997). *Sürûrî'nin Mesnevi Şerhi, Tanıtım-İndeks-Tenkitli Metin (v.10b-40a)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceyhan, S. (2004). *Mesnevî. TDV İslam Ansiklopedisi, C.29*. Ankara: TDV Yay.
- Çıtlak, M. F. (2012). *18 Beyit Dinle*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay.
- Dağlar, A. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt) (İnceleme-Tenkitli metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Ş. (2005). "Şeyh Rızaeddin Remzi er-Rifâî'nin Tasavvuf Dergisi'ndeki Mesnevi Şerhi". *Tasavvuf* (14), 591-629.
- Demirel, Ş. (2009). *Dinle Neyden, Mesnevî'nin 18 Beytinin Türkçe Şerhleri*. Elazığ: Manas Yay.
- Duru, N. F. (2003). "Mevlevî Şeyhi Ağa-zâde Mehmed Dede ve Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beytini Şerhi". *Tasavvuf* (11), 151-175.
- Eraydın, S. ve Tahralı, M. (2009). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi, C1*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Gölpınarlı, A. (1985). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhi Ebussuûd El-Kayserî, Şerh-i Mesnevî*, Kayseri: Laçın Yay.
- Koner, M. M. (1961). *Mesnevî'nin Özü*. Konya: Yeni Kitap Basımevi.

- Mevlevî, O (1972). *Mevlânâ Mesnevî*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Öksüz, Z. (2008). *Hülasatü's-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinin 1-107 Varaklarının Günümüz Harflerine Aktarılması ve İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, M. (2016). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Özdemir, M. (2017). *Bağdatlı Abdülaziz Âsım'ın Türkçe Divan'ının Sonunda Bulunan Mesnevî'nin On Sekiz Beyit Şerhi*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(1), 368-382. <https://doi.org/10.15869/itobiad.277722>
- Rifâî, K. (2015). *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Salmani, M. (2020). *Sarı Abdullah Efendi'nin Cevâhir-i Bevâhir-i Mesnevî'si, I. Cilt (İnceleme-Metin)*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tâhiru'l-Mevlevî (tsz). *Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Mesnevî*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî - Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (I. Cilt) (inceleme-metin-sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Top, H. H. (2011). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi, C.1*. Konya: Rûmî Yayınları.
- Tosun, N. (2009). Sır. *TDV İslam Ansiklopedisi, C.37*. İstanbul: TDV Yay.
- Töre, E. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (I-III. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkmen, E. (2007). *Mevlâna Mesnevisi'nin Evrenselliği*. İstanbul: NKM Yay.
- Yavuz, K. (2007). *Mu'inî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi-Metin, C.2*. Konya: S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Yıldız Er, E. (2018). *Hacı Pîrî - İntihâb-ı Şerh-i Mesnevî (1-50 varak) (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.